

Załącznik
Do Uchwały Nr
Rady Miasta Działdowo
z dnia

**Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie
oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie
Na lata 2016-2020**

I. TEORETYCZNE PODSTAWY ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE.

Przemoc w rodzinie to: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, jako członka rodziny definiuje "osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), a także inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą”.

Przemoc w rodzinie nie jest czynem jednorazowym, zwykle powtarza się według określonych, nietrudnych do zaobserwowania prawidłowości. Można wyróżnić trzy następujące po sobie fazy: faza narastania napięcia, faza ostrej przemocy, faza miodowego miesiąca.

Faza narastania napięcia – początkiem cyklu jest zwykle wyczuwalny wzrost napięcia, narastają sytuacje konfliktowe. Przyczyny napięcia mogą tkwić poza rodziną, czasem są to błahostki, drobne nieporozumienia powodujące wzrost napięcia, zaczyna pojawiać się agresja. Kobieta wraz z dziećmi stara się opanować sytuację i oddalić zagrożenie. Często osoby te odczuwają dolegliwości fizyczne (ból żołądka, głowy, bezsenność). Wpadają w apatię lub silny niepokój. Czasem, nie mogąc wytrzymać tego oczekiwania, same powodują spięcia.

W fazie ostrej przemocy następuje wybuch agresji, sprawca z normalnego człowieka przemienia się w kata, dokonuje strasznych czynów, nie zwraca uwagi na krzywdę innych. Dzieci wraz z matką doznają zranień fizycznych oraz psychicznych. Starają się uspokoić sprawcę i ochronić siebie. Odczuwają przerażenie, złość, bezradność i wstyd, tracą ochotę do życia. W tej fazie najczęściej występuje interwencja, ofiary w efekcie decydują się uzyskać pomoc, złożyć skargę.

Faza miodowego miesiąca jest fazą skruchy i okazania miłości, sprawca jakby na nowo uwodzi ofiarę, zaczyna dostrzegać to, co się zdarzyło. Stara się znaleźć wytłumaczenie i usprawiedliwienie. Próbuje złagodzić sytuację, przeprosza, obiecuje poprawę, przekonuje ofiarę, że teraz będzie inaczej, że to się więcej nie powtórzy. Ofiary przemocy zaczynają wierzyć, że sprawca się zmienił i że przemoc była jedynie incydentem, który nigdy się nie powtórzy. Ofiary czują się znowu kochane.

Sprawca nie jest w stanie wytrzymać jednak długo w takiej roli. Z jakiegoś powodu narasta napięcie i wszystko zaczyna się od nowa.

Cykle te mogą trwać przez wiele lat. Przemoc z czasem się nasila, za każdym razem jest coraz gorzej. Sprawca zwykle zaczyna od uszczypliwej uwagi, lekkiego popychania, siarczystego przekleństwa, by po jakimś czasie dopuścić się ciężkiego uszkodzenia ciała, wymyślnych, psychicznych tortur, trwałego okaleczenia czy zabójstwa.

II. PODSTAWY PRAWNE

Podstawą prawną działań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie jest:

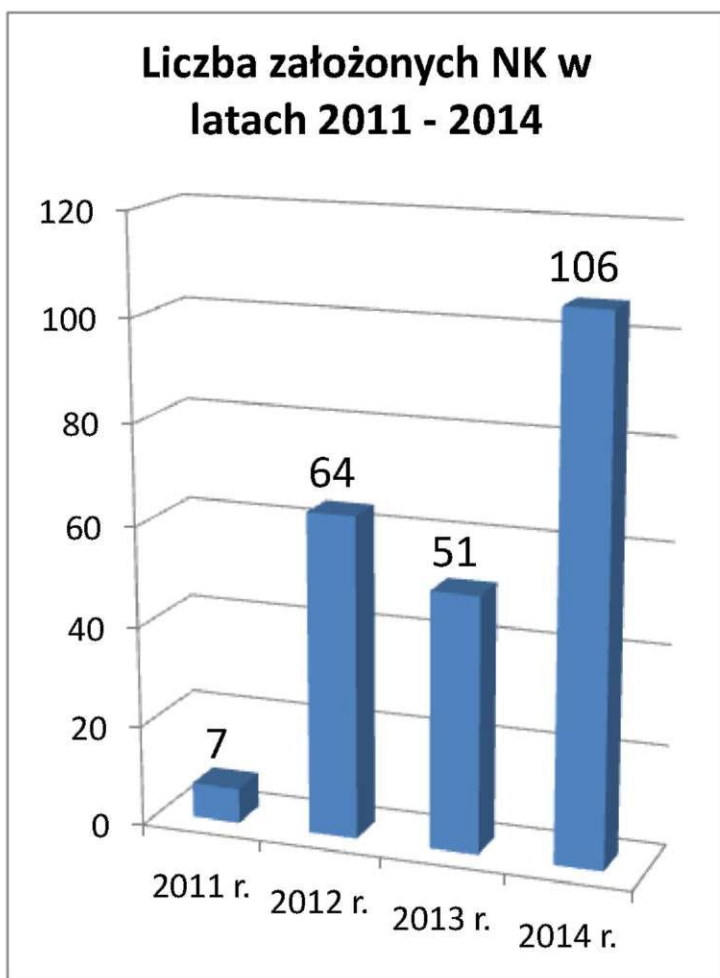
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.). Rozdział drugi pt. „Wolności, Prawa i Obowiązki Człowieka i Obywatela” reguluje zasady zapewniające każdemu nietykalność osobistą i cielesną oraz stawia na ich straży władze publiczne przyznając obywatelowi prawo żądania od organów władzy publicznej szczególnej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją,
- Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2012r. poz. 1356 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180 poz. 1493 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2015 r. poz. 163 z późn. zm.)

Według polskich regulacji prawnych przemoc wobec najbliższych jest przestępstwem ściganym z urzędu (art. 207 k.k.). Wszystkie instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swoją działalnością powzięły informację o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu są zobowiązane niezwłocznie poinformować o tym prokuraturę lub policję. Zaniechanie tego obowiązku może skutkować odpowiedzialnością karną. Każdy, kto poweźmie informację o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym fakcie odpowiednie organy ścigania.

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Miasta Działdowa na lata 2016 – 2020 jest zgodny z Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz z Wojewódzkim Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i stanowić będzie integralną część Strategii Integracji i rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Działdowa, w której wspieranie rodziny w wypełnianiu jej funkcji jest jednym z kluczowych celów.

III. DIAGNOZA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE.

Z danych Miejskiego Zespołu Interdyscyplinarnego w Działdowie wynika, iż liczba osób i rodzin doświadczających przemocy systematycznie rośnie, czego potwierdzeniem jest liczba założonych Niebieskich Kart:

Dane własne Zespołu Interdyscyplinarnego

Z analizy posiadanej dokumentacji wynika, iż w 98% założonych NK, czynnikiem wyzwalającym agresję i przemoc jest alkohol. Osoby nadużywające alkoholu są motywowane do podjęcia terapii w OTUiW w Działdowie, lub kierowane są bezpośrednio do GKRPA w Działdowie w celu wyegzekwowania leczenia uzależnienia.

Dane Komendy Powiatowej Policji w Działdowie w następujący sposób obrazują przemoc:

Wyszczególnienie		Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013	Rok 2014
liczba osób, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania w związku ze stosowaniem przemocy domowej		1	3	0	6
Liczba postępowań w ramach prowadzonej procedury NK	Wszczętych	68	60	69	71
	Zakończonych aktem oskarżenia	59	53	56	44
	Umorzonych	0	5	12	7

Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Działdowskim Centrum CARITAS udzielił schronienia z powodu przemocy domowej następującej ilości rodzin:

1. Rok 2012 – 3 rodziny
2. Rok 2013- 3 rodziny
3. Rok 2014 – 7 rodzin

Rodziny te jednocześnie zostały objęte w OIK wsparciem psychologicznym, pedagogicznym i prawnym.

IV GMINA MIASTO DZIAŁDOWO W ASPEKCIE PRZEMOCY

Miasto Działdowo charakteryzuje się złożonymi problemami społecznymi. Jednym z głównych problemów jest bezrobocie. Obok głównego problemu braku pracy występuje szereg innych problemów natury osobistej, czy rodzinnej, do których można zaliczyć alkoholizm czy też bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Złożoność problemów oraz nieumiejętność ich rozwiązywania często rodzi inne negatywne skutki zachowań, do których z całą pewnością można zaliczyć przemoc domową stosowaną zarówno w wymiarze fizycznym jak i psychicznym. Zjawisko to jednak nie dotyczy tylko rodzin ubogich, obserwowane jest również w środowiskach tzw. „dobrze sytuowanych”. Problem stosowania przemocy zasługuje na szczególną uwagę, gdyż rodzi negatywne skutki na przyszłość w funkcjonowaniu każdego człowieka, w szczególności, gdy świadkami czy ofiarami tych negatywnych zachowań są dzieci. Problemem przemocy w rodzinie zajmuje się wiele instytucji na terenie naszego miasta i realizują one następujące działania:

1. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

- praca socjalna, w tym cykliczne wizyty w środowisku
- przeprowadzanie wywiadów środowiskowych, umożliwiających diagnozę sytuacji rodziny lub osoby,
- przygotowywanie wspólnie z rodziną planu pomocy rodzinie
- monitorowanie efektów podjętych działań,
- pomaganie w załatwianiu spraw urzędowych i innych ważnych spraw bytowych,
- wskazywanie na możliwości skorzystania z poradnictwa prawnego, psychologicznego
- kierowanie ofiary przemocy do placówki dla ofiar przemocy w rodzinie
- udzielanie informacji o przysługujących świadczeniach i formach pomocy,
- informowanie o możliwościach uzyskania pomocy w środowisku lokalnym,
- wskazywanie innych instytucji i organizacji zajmujących się pomaganiem ofiarom przemocy domowej,
- kierowanie dzieci do placówki opiekuńczo – wychowawczej wsparcia dziennego
- w przypadku stwierdzenia lub podejrzenia popełnienia przestępstwa powiadamianie organów ścigania,
- współpraca z innymi instytucjami i organizacjami
- powiadamianie sądu rodzinnego o sytuacji dzieci
- dożywianie dzieci, wypoczynek wakacyjny
- pomoc finansowa, pomoc rzeczowa

2. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

Zadaniem Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych jest:

- skierowanie do udziału w grupach wsparcia dla osób współuzależnionych
- poinformowanie o możliwościach prawnych dotyczących zobowiązania poddania osoby nadużywającej alkoholu leczeniu odwykowemu
- skierowanie do udziału w grupie terapeutycznej
- skierowanie do udziału w grupie samopomocowej
- w przypadku stwierdzenia bądź podejrzenia popełnienia przestępstwa powiadomienie organów ścigania;
- wnioskowanie do Sądu Rejonowego o zastosowanie wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego;
- współpraca z innymi instytucjami i organizacjami pomagającymi ofiarom przemocy domowej w środowisku lokalnym

3. Komenda Powiatowa Policji

Działania chroniące ofiary przemocy domowej podejmowane przez policję zgodnie z obowiązującym prawem to:

- systematyczne wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie
- informowanie osób, że znęcanie się fizyczne i psychiczne jest przestępstwem i przedstawienie aspektów odpowiedzialności karnej,
- poinformowanie o możliwości przeprowadzenia badania lekarskiego
- wszczęcie postępowania przygotowawczego
- wystąpienie do prokuratora z wnioskiem o zastosowanie właściwych środków zapobiegawczych
- zatrzymanie sprawców przemocy domowej stwarzających w sposób oczywisty zagrożenie dla życia bądź zdrowia ofiar, a także mienia,
- udzielenie informacji ofiarom o możliwości uzyskania pomocy.

4. Służba zdrowia

- skierowanie ofiary przemocy do lekarza podstawowej opieki zdrowotnej
- skierowanie ofiary przemocy na konsultacje psychiatryczne
- pomoc medyczna
- rozpoznanie sygnałów świadczących o występowaniu przemocy,
- poinformowanie ofiar o możliwościach szukania pomocy,
- wystawienie zaświadczenia lekarskiego o ustaleniu przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała
- powiadomienie innych służb np. pomocy społecznej, policji, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, organów ścigania

5. Sąd Rejonowy w Działdowie

- wydawanie wyroków, postanowień i innych dokumentów chroniących ofiary przemocy
- poprzez kuratorów sądowych monitorowanie środowisk objętych nadzorem kuratora.

6. Punkt Pomocy Rodzinie w Kryzysie

- informacja i doradztwo (omawianie problemów, przygotowywanie dokumentów do innych instytucji)
- pomoc psychologiczna, pedagogiczna

7. Areszt Śledczy

- realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy
- terapia dla uzależnionych od alkoholu (pomoc postpenitencjalna)

8. Oświata

- objęcie dziecka pomocą psychologiczno – pedagogiczną w formie:
- zajęcia rozwijające uzdolnienia
- zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze
- zajęcia specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, socjoterapeutyczne
- zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia
- porady i konsultacje
- objęcie rodziców / opiekunów pomocą psychologiczno – pedagogiczną
- pomoc materialna: stypendium szkolne
- konsultacja w poradni psychologiczno – pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, skierowanie do pomocy terapeutycznej
- powiadomienie sądu rodzinnego i opiekuńczego o sytuacji dziecka

Cel główny programu

1. Podniesienie świadomości mieszkańców miasta Działdowa nt. zjawiska przemocy

Cele szczegółowe:

- a) systematyczne pogłębianie wiedzy na temat zjawiska przemocy w działdowskich rodzinach,
- b) otoczenie kompleksowymi działaniami rodziny, w których dochodzi do zjawiska przemocy
- c) promowanie właściwych wzorców rodzinnych
- d) podniesienie świadomości i wrażliwości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie,
- f) podniesienie kompetencji służb zajmujących się zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Założenia Programu

- zmiana postaw, przekonań i zachowań mieszkańców Działdowa wobec zjawiska przemocy,
- promowanie wartości rodziny i wychowania bez przemocy,
- poprawa relacji rodzinnych

Realizatorzy Programu

Głównymi realizatorami Programu są: MOPS, GKRPA, Oświata, Służba Zdrowia, KPP Działdowo, Areszt Śledczy, Sąd, organizacje pozarządowe

Prognozowane efekty:

1. Poprawa społecznego funkcjonowania rodzin z terenu miasta Działdowa
2. Wzrost świadomości mieszkańców miasta
3. Pogłębienie wiedzy na temat zjawiska przemocy domowej
4. Wzrost kompetencji zawodowych służb zajmujących się zjawiskiem przemocy
5. Zacieśnienie współpracy między służbami zajmującymi się przemocą.
6. Ochrona rodzin i osób doświadczających przemocy oraz poprawa ich funkcjonowania

Termin realizacji: styczeń 2016-grudzień 2020

Źródła finansowania: Samorząd, GKRPA, organizacje pozarządowe, MOPS

Program powstał pod kierunkiem Małgorzaty Rochoń

Przewodniczącej Zespołu Interdyscyplinarnego ds.

Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

HARMONOGRAM DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE NA LATA 2016 – 2020

Lp.	Działania	Podmiot odpowiedzialny (realizator)	Termin realizacji	Wskaźniki osiągnięcia celu
I. Oświata – cel uświadomienie zagrożeń płynących z przemocy w rodzinie oraz propagowanie zachowań sprzyjających pozytywnym postawom w rodzinie				
1.	1. Diagnoza sytuacji uczniów i ich rodzin 2. Udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dziecku - udzielanie stałego wsparcia - monitorowanie sytuacji - zapewnienie poczucia bezpieczeństwa 3. Informowanie rodzin o organizacjach i instytucjach pomagających rodzinom doświadczającym przemocy 4. Pedagogizacja rodziców nt. rozumienia podstawowych i typowych reakcji dziecka na różne sytuacje 5. Opracowanie materiałów informacyjno-edukacyjnych dla rodziców 6. Rozmowy z uczniem,	Oświata	2016-2020	-liczba opracowanych dokumentów diagnozy - liczba dzieci korzystających z pomocy psychologiczno – pedagogicznej - liczba podjętych działań informacyjnych -liczba spotkań z rodzicami -liczba przeprowadzonych rozmów z uczniami

2.	Służba zdrowia – cel skuteczna ochrona ofiar przemocy			
	1. Opracowanie procedur, materiałów instruktażowych, zaleceń w sytuacji przemocy w rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem procedury NK 2. Wprowadzenie szkoleń na temat postępowania w przypadku zastania sytuacji przemocy 3. Rozpowszechnianie informacji o instytucjach udzielających pomocy	Służba zdrowia	2016- 2020	-liczba opracowanych dokumentów - liczba przeprowadzonych szkoleń oraz liczba przeszkolonych pracowników - liczba podjętych działań informacyjnych

3.	Komenda Powiatowa Policji – cel profilaktyka, ochrona ofiar, wyspecjalizowana kadra			
	1. Stosowanie procedury NK przez jednostki policji 2. Występowanie do prokuratury z wnioskiem o zastosowanie właściwych środków zapobiegawczych 3. Zatrzymywanie osób stosujących przemoc w rodzinie 4. Rozpowszechnianie informacji o możliwościach uzyskania wsparcia 5. Opracowanie i realizacja szkoleń w tematyce przemocy domowej	KPP Działdowo	2016-2020	-liczba prowadzonych procedur NK - liczba wystąpień do prokuratury -liczba tymczasowo aresztowanych - liczba osób zatrzymanych po interwencjach do wytrzeźwienia - liczba podjętych działań informacyjnych - liczba szkoleń oraz liczba osób w nich uczestnicząca

4.	Działdowskie Centrum Caritas – cel kształtowanie właściwych postaw rodzinnych			
	1. Prowadzenie zajęć profilaktycznych z dziećmi i młodzieżą w świetlicy środowiskowej o tematyce stresu, agresji 2. Organizacja półkolonii, półzimowisk 3. Udzielanie interwencyjnego schronienia ofiarom przemocy w OIK 4. Udzielanie pomocy pedagogicznej, psychologicznej oraz prawnej osobom doświadczającym przemocy	Działdowskie Centrum Caritas	2016-2020	- liczba dzieci objętych zajęciami profilaktycznymi -liczba dzieci korzystających z półkolonii i półzimowisk - liczba osób, którym udzielono schronienia - liczba osób, którym udzielono pomocy psychologicznej, pedagogicznej i prawnej

5.	PCK – wsparcie rodzin			
	1. Pomoc dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych poprzez działania świetlicy w formie: - korepetycji, gier i zabaw 2. Pomoc rzeczowa - wydawanie odzieży używanej - paczki żywnościowe	PCK Działdowo	2016-2020	- liczba dzieci biorących udział w zajęciach świetlicy - liczba osób, którym wydano odzież, paczki żywnościowe
6.	Areszt Śledczy Działdowo – Resocjalizacja skazanych			
	1. Realizacja programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie 2. Sporządzanie opinii nt. skazanego prawomocnym wyrokiem za przestępstwo z art. 207KK 3. Przesyłanie do służb policji listy skazanych z art. 207KK wraz z informacją o terminie przewidywanego warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz o terminie końca kary.	Areszt Śledczy Działdowo		- liczba osób objętych programem - liczba sporządzonych opinii - liczba wysłanych informacji do KPP

7.	<u>GKRPA - ochrona rodzin borykających się z problemem alkoholowym</u>			
	1. Aktywny udział członków GKRPA w pracach ZI oraz grup roboczych 2. Prowadzenie poradnictwa w Punkcie Pomocy Rodzinie w Kryzysie 3. Kierowanie i motywowanie do odbycia terapii w OTUiW 4. Prowadzenie zajęć profilaktyczno-wychowawczych z elementami socjoterapii w świetlicach działających przy placówkach oświatowych 5. Prowadzenie zajęć terapeutycznych dla młodzieży i rodziców w ramach projektu (TSR)	GKRPA	2016-2020	- liczba osób biorących udział w posiedzeniach - liczba osób korzystających z poradnictwa - liczba działań motywacyjnych - liczba skierowań do odbycia terapii - liczba uczniów objętych programem w świetlicach - liczba młodzieży objętej działaniem - liczba rodziców objętych działaniem

8.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej - wzmacnianie roli rodziny			
	1. Praca socjalna ze szczególnym zwróceniem uwagi na realizację funkcji opiekuńczo-wychowawczych 2. Kierowanie dzieci do świetlicy działającej przy Caritas 3. Wsparcie finansowe i rzeczowe dla ofiar przemocy i ich rodzin 4. Powiadamianie Sądu o sytuacji dzieci 5. Wskazanie możliwości wsparcia prawnego, psychologicznego, pedagogicznego 6. Współpraca z lokalnymi instytucjami i organizacjami na rzecz poprawy funkcjonowania rodziny 7. Kierowanie osób do placówki dla ofiar przemocy w rodzinie 8. Motywowanie sprawców do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych	MOPS	2016-2020	- liczba działań w pracy socjalnej - liczba rodzin objętych pracą socjalną - liczba dzieci skierowanych do świetlicy - liczba osób, którym udzielono wsparcia finansowego i rzeczowego - liczba powiadomień Sądu - liczba osób, które skorzystały ze wsparcia - liczba spotkań z lokalnymi instytucjami - liczba osób skierowanych do placówki dla ofiar przemocy - liczba osób objętych programem korek. eduk. - liczba skierowanych do GKRPA

	9. Kierowanie osób uzależnionych do GKRPA 10. Udział w pracach ZI i grupach roboczych 11. Występowanie Do Policji o wszczęcie dochodzenia z art. 207 KK 12. Informowanie kuratorów o nagannym zachowaniu sprawców. 13. Wspieranie lokalnych inicjatyw na rzecz poprawy funkcjonowania rodzin 14. Włączanie osób doświadczających przemocy lub zagrożonych przemocą w szeroko rozumiane działania aktywizujące 15. Podnoszenie kompetencji zawodowych pracowników MOPS			- liczba spotkań ZI - liczba spotkań w grupach roboczych - liczba wyst. Z art. 207 KK - liczba inicjatyw lokalnych - liczba wyst. do kuratorów. - liczba osób realizujących działania aktywizujące - liczba osób biorących udział w • szkleniach • konferencjach • seminariach • innych formach doskonalenia zawodowego